

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ В КРИМУ НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ У МІСТІ ЯЛТА І ХАНСЬКОГО ПАЛАЦУ У МІСТІ БАХЧИСАРАЙ

Анотація

В записці розглянуто проблеми українських місць пам'яті на анексованому Російською Федерацією Кримському півострові на прикладі музею Лесі Українки у Ялті та Ханського палацу у місті Бахчисарай. Особливий наголос зроблено на важливості цих об'єктів культурної спадщини як у контексті перспектив розвитку української нації, так і для утвердження позитивного міжнародного іміджу країни. Пропонуються можливі кроки на шляху до вирішення цієї проблеми.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ В КРИМУ НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ У м. ЯЛТА І ХАНСЬКОГО ПАЛАЦУ У м. БАХЧИСАРАЙ

Внаслідок окупації Російською Федерацією частини українських територій та анексії території Автономної Республіки Крим під загрозою опинилися численні пам'ятки історії та культури України, осередки науки і освіти. Показовим є приклад припинення функціонування літературно-меморіального комплексу музею Лесі Українки у м. Ялта, який у 2016 році було закрито начебто для виконання ремонтних робіт, але у визначений місцевою адміністрацією термін музей не відкрився. У цьому ж переліку історична пам'ятка Ханський палац (м. Бахчисарай), на території якого проводяться так звані «реставраційні роботи», що загрожують йому знищенням.

Довідково: 21 жовтня 2010 року Верховна Рада України рекомендувала Кабінету Міністрів України до 1 лютого 2011 року вжити заходів щодо забезпечення ремонту музею Лесі Українки у м. Ялті. Однак музей було закрито для ремонту вже окупаційною, підконтрольною РФ, міською владою Ялти у березні 2016 року. За повідомленням Ялтинської адміністрації, в будівлі обвалилася стеля. Місцеві чиновники обіцяли, що у відремонтованому приміщенні експозиція відновить роботу до кінця 2017 року. Міністерство культури України та проукраїнські активісти в Криму заявляють, що ремонт є «ширмою» для закриття музею, який відіграє роль репрезентанта української культури в Криму.

Міністр культури України Є. Нищук неодноразово заявляв про те, що в окупованому Росією Криму під час так званої реставрації Ханського палацу окупанти по-варварськи знищують пам'ятку, яка має бути включена до списку об'єктів Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. Перший заступник міністра інформаційної політики Е. Джапарова наголошує, що ця «реставрація» унеможливить включення об'єкту до Світової спадщини ЮНЕСКО.

Зазначені проблеми слід розглядати у наступних площинах:

1. Україна не може безпосередньо впливати на дії окупаційної влади, а діє лише опосередковано через міжнародні організації і партнерів.

2. Характер діяльності музею Лесі Українки в Ялті як осердя української ідентичності, агента впливу України та її культури в Криму. Цінність Ханського палацу як найвідомішого музею кримських татар, пам'ятки культури і духовності кримськотатарського народу.

3. Необхідність мобілізації міжнародної спільноти, звернення до міжнародних організацій, зокрема, до ЮНЕСКО, подання міжнародних судових позовів, залучення посередників.

4. З боку України ці питання знаходяться у сфері компетенції як Міністерства закордонних справ України (дипломатичних місій України при міжнародних організаціях), так і Міністерства культури України та Міністерства інформаційної політики, які мають досвід розв'язання проблем пам'яткоохоронної сфери на міжнародному рівні.

5. Посилення культурної присутності України за кордоном, яке дає можливість впливати на думку міжнародної громадськості щодо анексії Криму та окупації частини українських територій.

27 квітня 2017 року Європейським парламентом було прийнято рішення про оголошення 2018 року роком Культурної Спадщини у Європі, наголошуючи на значенні спадщини для розбудови майбутнього. Для цього передбачено заходи на національному, регіональному і локальному рівнях. Метою року Культурної Спадщини у Європі є заохочення до відкриттів у цій сфері і внеску до неї з метою розбудови спільного європейського культурного простору¹.

Для України як для країни, орієнтованої на європейські цінності, і в той же час такої, що зазнала людських, економічних, культурних втрат через агресію Російської Федерації, девіз європейського року Культурної

¹ European Year of Cultural Heritage. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://europa.eu/cultural-heritage/>

Спадщини «Our heritage: where the past meets the future» є орієнтиром на розбудову свого європейського майбутнього, а необхідність дієвої турботи про об'єкти культурної спадщини на анексованих та окупованих українських землях набуває саме цивілізаційного, ціннісного змісту, бо проблеми їх повноцінного функціонування слід розглядати у контексті перспектив розвитку нації.

Для нашої держави увага до проблем, які продовжують поглиблюватися у сфері охорони культурних пам'яток, що дістались РФ внаслідок агресії проти України, не в останню чергу слід зважати саме на україноцентричний характер музею, присвяченого постаті видатної письменниці. Зокрема, на базі музею Лесі Українки було сформовано першу українську школу у місті Ялта, свого часу він був локацією для спілкування активістів товариства «Просвіта», Союзу українок, «Кримської куті» (клубу української творчої інтелігенції Ялти). На музейному сайті вказано: "Культурологічна робота музею сприяє утвердженню української державності на Кримському півострові — не гаслами і барикадами, а повсякденним випромінюванням світла, який кличе до себе здорові націотворчі сили на Південному березі Криму"². Таке ж непересічне значення має і Ханський палац у Бахчисараї як один з найважливіших осередків духовності і культури кримсько-татарського народу.

Слід зауважити, що Україна вже має досвід у вирішенні подібних питань. Так конфлікт навколо експонатів "скіфського золота" у 2014 році і позитивне для нашої країни вирішення питання повернення колекції з 565 експонатів кримських музеїв Національному музею історії України свідчить про розуміння європейськими інституціями гостроти зазначеної проблеми та беззаперечну підтримку з їх сторони. Зокрема, нещодавно, 23 березня 2018 року, Міністр Європи та закордонних справ Франції Жан-Ів Ле Дріан у ході зустрічі з Міністром закордонних справ України

²Музей Лесі Українки в Ялті. Головна сторінка. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://lesiaukrainka.crimea.ua/vstup.html>

Павлом Клімкіним заявив: «У Франції розуміють, хто є країною-агресором, а хто, – країною, яка зазнає агресії»³. Міністерство культури України робить деякі кроки щодо впливу на ситуацію із зазначеними історичними пам'ятками. Зокрема, у Міністерстві є усвідомлення необхідності «ініціювати звернення до відповідних міжнародних організацій» з метою тиску на РФ для негайного відновлення роботи Музею Лесі Українки в Ялті і припинення репресивної політики Кремля щодо українців, української культури та історії на території тимчасово окупованого Криму»⁴. Втім, відсутність реальної можливості вплинути на ситуацію навколо Ханського палацу в окупованому Криму, який окупанти знищують під час так званої «реставрації», перш за все, слід спиратися на допомогу міжнародної спільноти, про що заявив міністр культури України: «Ми розраховуємо на міжнародні інституції, на ЮНЕСКО, на наших європейських партнерів, які зможуть тиснути та вказувати на основоположні речі, які має зберігати країна, яка здійснює окупацію, бо вона несе пряму відповідальність за Ханський палац».

Необхідно наголосити, що особливу роль у вирішенні цього питання може взяти на себе ЮНЕСКО. Проблеми «окупованого російською стороною Криму» знаходяться у переліку першочергових питань порядку денного діяльності Виконавчої ради ЮНЕСКО. Зокрема, з початку окупації півострова було ухвалено вісім важливих для України рішень «Моніторинг ситуації в Автономній Республіці Крим (Україна)»⁵.

Наразі ЮНЕСКО залучена до порятунку Бахчисарайського палацу від варварських дій окупаційної влади Криму, спрямованих на його знищення⁶. Важливу роль тут відіграють офіційні комунікації, такі як зустріч у рамках

³ У Франції розуміють, хто є країною-агресором, а хто, – країною, яка зазнає агресії. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/63810-u-franciji-rozumijuty-khto-je-krajinoju-agresorom-a-khto--krajinoju-jaka-zaznaje-agresiji>

⁴ Закрити не можна виправити: музей Лесі Українки в окупованому Криму. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://qha.com.ua/ua/suspilstvo/zakriti-ne-mojna-vipraviti-muzei-lesi-ukrainki-v-okupovanomu-krimu/27904/>

⁵ Ситуація в Автономній Республіці Крим та м.Севастополь (Україна) у сферах компетенції ЮНЕСКО. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/ukraine-unesco/cooperation/Crimea>

⁶ Нишук каже, що до ЮНЕСКО передали докази нищення Ханського палацу. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2417293-nisuk-kaze-so-do-unesko-peredali-dokazi-nisennahanskogo-palacu.html>

візиту заступника Міністра закордонних справ України, Голови Національної комісії України у справах ЮНЕСКО Сергія Кислиці із Генеральним Директором ЮНЕСКО Одрі Азуле.

Втім, вочевидь, що цих кроків недостатньо для збереження історичних пам'яток українського та кримсько-татарського народу.

ВИСНОВКИ

Припинення функціонування музею Лесі Українки у Ялті та варварські дії (так званий «ремонт») Ханського палацу в Бахчисараї є актуальними питаннями української пам'яткоохоронної сфери, дипломатії та національної безпеки держави в цілому, зважаючи на значення українських місць пам'яті як небагатьох нині можливих для використання інформаційних ресурсів України на анексованому Росією Кримському півострові. Однак через неможливість безпосереднього впливу на ситуацію, на перший план має вийти спроможність міжнародних організацій у цій справі, а отже, відповідальність за ситуацію багато в чому залежить від зусиль та можливостей української дипломатії.

Зважаючи на непересічне значення українських місць пам'яті для запобігання соціо-гуманітарному дистанціюванню Криму існує нагальна необхідність врахування таких культурних осередків як просвітницько-об'єднавчих центрів при створенні Стратегії повернення окупованих територій.

Меседж "Крим — це Україна" має залишатися одним із провідних у зовнішньополітичній діяльності України, а заклик "Врятувати музей Лесі Українки в Ялті і Ханський палац в Бахчисараї" має звучати на рівні Міністерства закордонних справ.

Оскільки 2018 рік є роком Культурної Спадщини для Європи та України, ці питання мають бути на порядку денному як українських відомств, так і ЮНЕСКО.

Чинниками, що здатні впливати на вирішення зазначених проблем є посилення впливу України за кордоном, зокрема, відкриття Українського Інституту.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Міністерству закордонних справ України, Міністерству культури, Міністерству інформаційної політики:

- створити міжвідомчу групу з вивчення стану об'єктів української культури в анексованому Російською Федерацією Криму та на тимчасово окупованих територіях ОРДЛО та віднести до її завдань формування інструментів державної політики, спрямованих на захист національних інтересів України в даній сфері (створення та поширення інформаційних продуктів, звернення до міжнародних організацій та світової громадськості, судові позови тощо).

Міністерству закордонних справ України:

- рекомендувати дипломатичним представництвам України за кордоном піднімати питання збереження культурних цінностей України в окупованому Криму, які опинилися під загрозою втрати, за будь-якої слушної можливості (зокрема, питання знищення літературно-меморіального комплексу Лесі Українки в Ялті);

- звернутись до МЗС Туреччини із пропозицією спільного захисту та посиленням тиску на РФ через нищення Ханського палацу у м. Бахчисарай.

Адміністрації Президента України

- оголосити конкурс на здобуття гранту Президента України на створення фільму, присвяченого кримському періоду життя і творчості Лесі Українки, який буде спрямовано на закордонну аудиторію.

Розумна О.П.

Відділ гуманітарної безпеки

Національний інститут стратегічних досліджень

квітень 2018 р.